

УДК 330.342.136 : 316.42

**РЕФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ЕКОНОМІК:
НОВИЙ БАЛАНС ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ
ОСОБИСТОСТІ І СУСПІЛЬСТВА**

І. Кірнос

к.держ.упр.,доцент

кафедра зовнішньоекономічної діяльності підприємств

Донецький національний технічний університет

Ключові слова: реформування, соціальна економіка, соціальна політика, баланс, відповідальність, соціальні права, соціальні витрати, активне громадянство, громадянська ініціатива, активація.

У статті наведено аргументи на користь перегляду балансу відповідальності особистості та держави у бік посилення особистої відповідальності громадян за власний добробут. Доведено, що збільшення соціальних видатків, загальносвітові тенденції реформування, наявність концептуальної основи активного суспільства й активного громадянства та розповсюджене втілення політики активації є ознакою перетворення економіки соціальної ринкової на соціально відповідальну.

В статті приведены аргументы в пользу пересмотра баланса ответственности личности и государства в сторону усиления личной ответственности граждан за собственное благополучие. Доказано, что увеличение социальных расходов, общемировые тенденции реформирования, наличие концептуальной основы активного общества и активного гражданства и распространенное воплощение политики активации является признаком трансформации экономики социальной рыночной в социально ответственную.

The article presents the arguments for revising the balance of individual and state responsibility towards strengthening personal responsibility of the citizens for their own welfare. It is shown that growing rates of social spending, general world trends of reforming, existence of the theoretical framework of active society and active citizenship together with widespread implementation of activation policy is a sign of transformation of the social market economy into the social responsible one.

Постановка проблеми. Рівень складності політичних, економічних та екологічних проблем, що виникають у суспільстві, постійно зростає. Виклики сучасного етапу розвитку ставлять перед державами нові завдання, які вимагають залучення все більшого обсягу фінансових ресурсів і чинять тиск на національні бюджети. Протягом останніх десятиліть значно розширилося коло потреб, що покриваються соціальним забезпеченням. Причому ступінь і масштаби соціально-економічних і демографічних трансформацій такі, що держава вже не в змозі виконувати покладені на неї обов'язки у повному обсязі без шкоди економічній ефективності та конкурентоспроможності. Причому ця тенденція спостерігається як у розвинених країнах, так і таких, що розвиваються. Тому актуальним завданням на даному етапі є пошук шляхів реформування соціальної політики з урахуванням реалій сучасного стану розвитку. Для України питання виконання державою соціальних функцій стоїть особливо гостро, враховуючи, що „рівень державного споживання у півтора-два рази перевищує оптимальні параметри. Це означає, що можливості розв'язання соціальних проблем через механізми державного бюджету вже вичерпано” [1, с.30], і необхідно знаходити інші шляхи та інструменти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням реформування соціальної політики присвячено чимало робіт як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Стратегічні напрями соціальної політики та її реформування висвітлює А.Гальчинський [1]; А.Колот досліджує вплив глобалізації на соціальну політику держави [2]; Е.Лібанова визначає перспективи трансформації соціальної сфери [3]; сучасний стан та майбутнє соціальної сфери оцінено в роботі В.Куценка [4]. Серед зарубіжних вчених питання адаптації соціальної політики держав до добробуту досліджують Г.Еспін-Андерсен, П.Тейлор-Губі [5], Дж. Бонолі, Н.Гілберт. Практичні інструменти реалізації нового напрямку соціальної політики

досліджено у працях Р.ван Беркеля та Х.Мёллера [6], П.Тергайста, та Д.Грабба [7], А.Морейри [8], Т.Вайсхаупта [9], Й.Ларсена [10] та ін. Варто відзначити, що роботи вітчизняних учених носять більшою мірою концептуальний характер, у той час як західні дослідники висвітлюють питання реформ, що здійснюються на практиці, та досліджують інструменти соціальної політики, що застосовуються в умовах сучасних викликів. Таким чином, вивчення зарубіжного досвіду реформування соціальної політики дозволить розширити теоретичну і методологічну базу вітчизняних досліджень у галузі соціальної політики.

Ціль статті. Метою даної публікації є наведення аргументів на користь об'єктивної необхідності зміни балансу прав і відповідальності особистості і суспільства у бік збільшення обов'язків індивідуума перед соціумом, що стане концептуальною основою реформування національної моделі соціально-економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження.Період повоєнного економічного зростання в західноєвропейських державах супроводжувався покращенням життя населення, а також ступенем їх соціальної захищеності та забезпеченості. Необхідність нейтралізації соціальних ризиків, іманентних плину життя (втрата доходу внаслідок безробіття, хвороби, виходу на пенсію, інвалідності, освіти дітей), привела до створення і розвитку розширених систем соціального захисту.

Законодавчо права людини на соціальний захист та гідні умови життя і праці були закріплені у Загальній декларації прав людини, прийнятій резолюцією Генеральної Асамблеї ООН у 1948 р. Саме в цьому документі вперше виникає поняття соціальних прав поряд із цивільними і політичними. Через два роки Т. Маршалл запропонував свою теорію громадянства, відповідно до якої воно включає три елементи: цивільні (право на життя, свободу, рівність тощо), політичні (участь у виборах тощо), а також соціальні (соціальне забезпечення, права на працю і освіту, гідний рівень життя) права [11]. Таким чином, поряд із

цивільними правами, що виникли у XVIII ст., та політичними, що сформувалися у XIX ст., у XX з'являються права соціальні.

Варто зазначити, що коло соціальних прав людини, що надаються державою, досить широке і закріплене у п'яти статтях Загальної Декларації прав людини - 22,23,24,25,26, у той час як обов'язки громадянина перед державою задекларовані тільки в одній статті - 29, причому досить розмито [12]. Крім того, кожна окремо взята держава в Конституції закріпила права й обов'язки своїх громадян. Так, у Конституції України права людини задекларовані в шістдесяти п'яти статтях, у той час як обов'язки - тільки в трьох [13].

Таким чином, держави поклали на себе відповідальність за добробут громадян, що перевищує в рази відповідальність самих індивідуумів. Кількісно ступінь цієї відповідальності може бути виражений у рівні соціальних витрат держав, що неухильно зростали протягом десятиліть. Однак нести цей тягар без шкоди конкурентоспроможності та економічній ефективності було можливо лише під час стабільного зростання та індустріальної стадії розвитку суспільства. Протягом останніх десятиліть держави зіткнулися з новими тенденціями, найбільш явні серед яких такі:

економічна глобалізація, що послабила вплив національних урядів на контроль валютних курсів і регулювання імпорту та експорту. Вона також посилила тиск на сферу регулювання внутрішньої політики (включаючи соціальні витрати) з метою підвищення конкурентоспроможності на світовому ринку;

демографічні зміни, які полягають у відносному зростанні населення похилого віку, а також зміни у структурі домогосподарств, робочої сили, а також міграція. Крім того, за останні 50 років зайнятість людей у віці 65 і старше скоротилася приблизно на 40 % у глобальному масштабі. У 1950 р. приблизно один із трьох людей у віці 65 і старше працював, у 2000 р. Це співвідношення скоротилося до одного з п'яти. Зайнятість людей похилого віку скоротилася

практично у всіх країнах: у 35 – більш ніж на 70 %, в 11 – на 90% [14];

зміни на ринку праці, найбільш явні прояви яких - безробіття, тривале безробіття, неповна зайнятість, кількісні та якісні зсуви у попиті та пропозиції робочої сили і гнучкості ринку праці;

процеси диференціації та індивідуалізації: суспільство, а також біографії її громадян стають усе менш стандартизованими, більш складними і непередбачуваними, частково внаслідок зменшення важливості таких інститутів, як сім'я і довічна робота. Дані тенденції зумовили соціальні та економічні зміни всередині європейських держав. Зрушення у бік постіндустріальної економіки послабили організований робочий клас, що забезпечував базис соціальних держав. Додатковий тиск від збільшення населення похилого віку, зростаючих витрат на охорону здоров'я та коливання у зайнятості загострили проблему збільшення витрат. Так, середньорічний приріст витрат на охорону здоров'я на душу населення у країнах ОЕСР за період 1998-2008 рр. склав 4 %. В окремих державах дана цифра значно вища. Наприклад, у Кореї ці витрати збільшувалися в середньому на 9,4 % на рік, Словаччині - на 8,5 %, Ірландії - 7,8 %, Греції - 5,4 % [15]. Старіння населення призведе до збільшення державних витрат на пенсії практично у всіх країнах (табл 1) [16].

Як свідчать дані таблиці, у більшості країн спостерігається прогнозоване збільшення державних витрат на пенсійне забезпечення. Причому в деяких з них це зростання буде критичним. Так, у Люксембурзі витрати виростуть за період 2015-2060 рр. майже у 2,7 раза, у Греції - у 2 рази, Кореї - у 6, Чехії – в 1,6 раза. У Греції та Люксембурзі пенсійні витрати складатимуть 24 % ВВП, що ставить під питання спроможність держави забезпечити пенсійні виплати у майбутньому, враховуючи поточну складну економічну ситуацію у країні. Серед країн ОЕСР тільки в англосаксонських країнах - США та Великобританії - зростання буде не таким стрімким, що можна пояснити високою часткою ринку приватного

пенсійного страхування, а також політикою держави, спрямованою на підтримку приватних пенсійних накопичень громадян.

Таблиця 1

Прогноз державних витрат на пенсії, 2015-60 рр. (% ВВП)

Країна	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050	2055	2060
Австрія	12,8	13,0	13,4	13,8	13,9	13,9	14,0	14,0	13,9	13,6
Бельгія	10,9	11,8	13,0	13,9	14,4	14,6	14,7	14,7	14,8	14,7
Канада	5,4	5,8	6,3	6,6	6,6	6,5	6,4	6,3	6,3	6,2
Чехія	6,9	6,9	7,0	7,1	7,6	8,4	9,4	10,2	10,8	11,0
Фінляндія	11,8	12,6	13,4	13,9	13,9	13,6	13,4	13,3	13,3	13,4
Франція	13,5	13,6	13,9	14,2	14,5	14,4	14,3	14,2	14,1	14,0
Німеччина	10,1	10,5	11,0	11,5	11,9	12,1	12,2	12,3	12,5	12,8
Ірландія	4,3	4,6	5,0	5,4	5,8	6,4	7,1	8,0	8,4	8,6
Греція	12,2	13,2	14,8	17,1	19,4	21,4	23,0	24,0	24,3	24,1
Корея	1,1	1,4	2,0	2,5	3,1	3,9	4,8	5,5	6,0	6,5
Люксембург	8,9	9,9	12,1	14,2	16,6	18,4	20,7	22,1	23,7	23,9
Великобританія	6,8	6,9	7,2	7,6	7,8	8,0	7,9	8,1	8,6	9,3
США	4,8	4,9	4,9	4,9	4,9	4,8	4,8	4,8	4,7	4,7
ОЕСР	8,6	8,9		10,0		10,8		11,4		

У країнах Євросоюзу також здійснюється пенсійна реформа, але в англо-саксонських країнах її було проведено значно раніше.

У результаті соціально-економічних і демографічних трансформацій системи соціального страхування опинилися під тиском, що викликало дискусії щодо правомірності витрат соціальної держави. Результатом таких обговорень стала активна орієнтація соціальних держав на ринок, через що виникло питання про роль держави у перерозподілі.

Таким чином, першим аргументом на користь необхідності зміни балансу відповідальності держави й особистості у бік індивідууму є соціально-економічні та демографічні трансформації, що призводять до зростання соціальних витрат.

Виклики нового часу привели до реформ, які здійснювалися з різною швидкістю в різних політичних контекстах. Хоча зміни в західноєвропейських державах відрізняються за ступенем щедрості допомог і спрямованості на різні групи населення, спільними для них є реформи у таких сферах:

система соціального забезпечення: спрямованість на стимулювання активної участі на ринку праці як через обмеження допомоги з безробіття, так і через підтримку консультантів, тренінги та субсидії до заробітних плат. Ці реформи включають New Deal and Single Gateway Schemes (новий договір і схеми єдиного вікна) у Великобританії. Впровадження RMI¹, RSA² у Франції. Прийняття Акта особистої відповідальності і робочих можливостей у США, а також запуск у 1997 р. програми TANF³, що замінила діючу з 1935 р. програму AFDC⁴. Реформи flexi-security⁵ в Данії та Нідерландах, Hartz II у Німеччині;

баланс роботи і сімейного життя, включаючи зміни у правах на зайнятість: законодавство з рівних можливостей та розширення дошкільного догляду та догляду за дітьми, що збільшує можливості батьків, особливо матерів, мати оплачувану роботу;

пенсійне забезпечення: обмеження права на виплати відповідно до демографічних змін і спрямованість на збільшення трудового стажу та пенсійного віку, а також підвищення особистої відповідальності через додаткові приватні пенсії;

нове державне управління (New Public Management): спрямовано на ефективність витрачання коштів і швидкість реагування, що стосуються децентралізації бюджетної відповідальності, сприяє посиленню конкуренції як на внутрішньому, так іноді і на зовнішніх ринках. Такі процедури зазвичай розширюють вибір

---

¹ Revenue minimum d'insertion – мінімальний дохід соціального залучення (фр.).

² Revenu de solidarité active – дохід активної солідарності (фр.).

³ Temporary assistance for needy families – тимчасова допомога родинам що бідують (англ.).

⁴ Aid to families with dependent children – допомога малозабезпеченим родинам, що мають дітей (англ.).

споживачів, як наприклад, реформи охорони здоров'я та освіти у Великобританії та Швеції, реформи Коперника в Бельгії, La Relève в Канаді, Огляд Національної Ефективності в США. У континентальній Європі реформи просуваються повільніше, проте більшість держав вже ввела елементи конкуренції і скорочення витрат у державних закладах [5].

Хоча темпи здійснення реформ західними державами різні, загальною їх рисою є зрушення ступеня відповідальності з держави на індивідуума за результати активності на ринку праці, права на отримання пенсій та управління сімейним і трудовим життям. При цьому дане зрушення супроводжується розширенням спектра вибору громадянина. Соціальне забезпечення стає більш адаптованим до індивідуальних потреб. Будучи спрямованою на рух людей у бік активного суспільства, соціальна політика стає ще більш ринково орієнтованою, ніж раніше.

Отже, другим аргументом на користь збільшення відповідальності громадянина за свій добробут є загальносвітові тенденції реформування систем соціального забезпечення, ринку праці, державного управління та сімейної політики, спрямовані на підвищення активності індивідуума та розширюючі його можливості на ринку праці.

Центральне місце в модернізації соціальних держав у Європі та за її межами посідає процес формування нового громадянства. Спектр державних і політичних проектів обертається навколо відродження громадянства: відновлення національної ідентичності, відповіді на виклики соціальної згуртованості у глобалізованому світі та спроби винайти заново відносини між громадянами та державою. У центрі цих проектів лежить концепція активного суспільства й активного громадянства. Активне суспільство розглядається як кращий або єдиний спосіб подолати бідність і соціальне відторгнення. При цьому політика активного суспільства спрямована на сприяння активним громадянам, що покладаються на себе особисто.

---

⁵ Збірне від flexibility (гнучкість) та security (захищеність).

Активний громадянин - це особистість, яка більше не залежить від держави і яка хоче брати повну участь у реформуванні сучасного суспільства.

Зсув від суспільства добробуту у бік активного суспільства і разом із тим рух від «громадянських прав» до «активного громадянства» - це новий акцент на особистій відповідальності громадян, їх сімей та спільнот за власне майбутнє, а також їхній обов'язок робити активні кроки для досягнення добробуту [17].

Активне громадянство включає такі елементи:

вибір у просторі соціальних послуг;

розширена відповідальність громадян, сімей, спільнот;

участь у наданні послуг, прийнятті політичних рішень, управлінні і державному устрої [18].

Варто зазначити, що парадоксальним є процес посилення ролі громадськості на тлі зростаючої індивідуалізації. На рівні ЄС значний наголос робиться на програмах громадської діяльності, моделей партнерства та соціальної політики, спрямованої на поділ праці серед індивідуумів, державного сектора і неприбуткових організацій щодо виробництва та надання соціальних послуг.

Таким чином, збільшення фінансового навантаження на соціальні держави призвело до скорочення деяких соціальних пільг громадян, в результаті чого був переглянутий баланс їх прав та обов'язків. Причому громадянство змінилося суперечливо. У той час як одні його елементи були ослаблені в результаті процесів реструктуризації, інші покращилися, також як і соціальні права по відношенню до соціального захисту та елементів участі в керуючих структурах соціальної держави. При цьому посилення соціальних прав супроводжується посиленням обов'язків громадян, що є природною адаптацією до суспільства більш кваліфікованих, винахідливих та індивідуалістичних особистостей.

Прикладом посилення соціальних прав може служити нова форма громадської участі у процесі формування політики ЄС - Європейська громадянська

ініціатива (далі ЄГІ), представлена в Лісабонському договорі. Згідно з Договором, за пропозицією Європейської Комісії, Європейський Парламент та Рада прийняли Постанову, яка визначає правила та процедури, що регулюють цей новий демократичний інструмент.

ЄГІ дозволить одному мільйону громадян із як мінімум чверті країн - членів ЄС внести на розгляд Європейської Комісії пропозиції в законодавчі акти у сферах компетенції Комісії. Організатором громадянської ініціативи може бути комітет громадян із мінімум семи чоловік, що є резидентами як мінімум семи різних країн - членів ЄС. Даний комітет має можливість зібрати протягом року один мільйон підписів, після чого Комісія протягом трьох місяців розгляне ініціативу і прийме рішення щодо подальших дій [19].

Згідно з Постановою, запуск першої громадянської ініціативи буде можливим тільки починаючи з 1 квітня 2012 р. Таким чином, цей новий демократичний інструмент дозволить європейським громадянам та організаціям громадянського суспільства прямо впливати на політичні питання ЄС вперше за всю історію союзу.

Отже, третім аргументом щодо збільшення відповідальності індивідуума перед соціумом є наявність теоретичної концепції активного суспільства та активного громадянства, а також наявні приклади, як ця модель реалізується інституційно.

Основна проблема, що стоїть перед розвиненими економіками, це розроблення соціальних систем, які не тільки відповідають «старим» і «новим» соціальним ризикам, але й дозволять збалансувати цілі захищеності з вимогами динамічної економіки, що все більше глобалізується. У даному контексті ідеологічна концепція активного суспільства і активного громадянства на практиці знайшла відображення при реформуванні соціальної політики та політики ринку праці, основним напрямком якої стала політика активації.

Першими в політиці активації були англосаксонські держави США і Великобританія, за ними пішли слідом Данія, Нідерланди, Швейцарія, Німеччина, пізніше Франція і Швеція. Зараз активація є загальною тенденцією у політиці праці та соціального захисту розвинених західних країн [6].

Активація - це комплекс заходів, спрямованих на інтеграцію безробітних одержувачів соціальної допомоги та поліпшення їх економічного та соціального залучення. Вона зачіпає комплекс інструментів політики, таких як законодавство, фінансові стимули, соціальні послуги та ринок праці, що стосуються як сторони пропозиції, так і сторони попиту на ринку праці [7].

Основною метою політики активації є посилення економічної самодостатності та соціальної інтеграції через зайнятість замість отримання допомоги з безробіття, що часто асоціюються з соціальним відторгненням.

Еволюція соціальної політики у бік активації включає такі кроки:

соціальні витрати повинні бути активізовані і стати продуктивними відповідно до концепції держави соціальних інвестицій;

одержувачі допомоги повинні бути залучені або примушені швидко інтегруватися в ринок праці;

місцеві агенти соціальної держави як і приватні контрактні представники, повинні діяти як посередники у такій швидкій професійній реінтеграції;

бути відповідальним - означає повернутися до роботи так швидко, як це можливо [20].

Основним елементом політики активації на ринку праці є скасування безумовних виплат соціальної допомоги громадянам працездатного віку. Отримання допомоги стає зумовленим активністю індивідуума у спробах працевлаштування. При цьому обов'язковою умовою отримання подальших виплат є не лише активний пошук роботи, а також участь у навчанні та програмах перекваліфікації. Крім того, реципієнт зобов'язаний прийняти варіанти запропонованих вакансій або

схем навчання для подальшого отримання допомоги протягом певного терміну.

У той час як у багатьох європейських державах основною метою політики активації є рух до зайнятості шляхом згортання загальних допомог або посилення критеріїв відповідності, в англосаксонській практиці політика спрямована також на згоду на низькооплачувані вакансії шляхом їх дотування для підвищення самозабезпеченості безробітних. Активація не обов'язково означає формальне скорочення пільг або введення нових схем активної політики ринку праці. Більш важливою є та обставина, що отримання допомоги все більше залежить від активності в пошуку роботи та у прийнятті наявних вакансій. Таким чином, спільною рисою реформування ринку праці є нове визначення і посилення зв'язків між соціальним захистом та політикою ринку праці.

Політика активації складається з двох елементів, спрямованих на узгодження індивідуальних очікувань із доступними вакансіями на ринку праці. Обидва ці елементи - відповідальність громадянина та відповідальність держави – спрямовані на зниження бар'єрів зайнятості, але різними способами (табл.2) [9].

Добровільна участь в активних схемах підтримки ринку праці вже у минулому, тому що одержання допомоги сьогодні залежить від індивідуальної активності і співробітництва. При цьому активність очікується з двох сторін - з боку як попиту, так і пропозиції на ринку праці. Від громадян очікують активності в пошуку роботи та навчання, при цьому держава зобов'язується надати індивідуальну допомогу та консультації при складанні плану пошуку роботи, навчання та перекваліфікації. Варто також відзначити тенденцію зростаючого залучення недержавних провайдерів соціальних послуг на ринку праці, наприклад, приватних тренінгових компаній та консалтингових бюро.

Стало бути, перетворюючи одержувачів допомоги на зайняту частину робочої сили, активація спрямована на зниження витрат на допомоги і в той самий час на збільшення доходів від податків і внесків до системи соціального страхування.

Покращуючи умови доступу до роботи або до субсидованих робочих місць, стратегія активації може збільшити соціальну згуртованість і послабити потенційну напруженість між платниками податків та одержувачами допомоги. Це передбачає переорієнтацію соціального громадянства від потреб у бік свободи прийняття активних дій. При цьому соціально-економічні мінімальні стандарти продовжують бути гарантованими.

Таблиця 2

Державна політика активації

Відповідальність громадянина	Відповідальність держави
<p>1.Тривалість та розмір допомоги: зменшення розміру страховки або соціальної допомоги</p> <p>скорочення максимального терміну отримання допомоги</p>	<p>1. „Класична” політика ринку праці: допомога та консультації у пошуку роботи</p> <p>схеми навчання, підвищення кваліфікації, перекваліфікації</p> <p>гранти на початок бізнесу</p> <p>субсидована зайнятість</p> <p>гранти на мобільність</p>
<p>2. Більш суворі критерії для отримання допомоги та впровадження санкцій:</p> <p>суворіші обмеження щодо вибора підходящих вакансій</p> <p>санкції за невиконання вимог</p>	<p>2. Фіскальні стимули/плата за прийняття вакансії:</p> <p>додаткові доплати у випадку згоди на низькооплачувану роботу</p>
<p>3.Вимога індивідуальної активності:</p> <p>інтеграційні контракти</p> <p>моніторинг особистих зусиль у пошуку роботи</p> <p>примусова участь в активній політиці праці</p>	<p>3. Соціальні послуги:</p> <p>особиста підтримка</p> <p>психологічна та соціальна допомога</p> <p>підтримка у догляді за дитиною</p>

Отже, четвертим аргументом щодо перегляду балансу відповідальності держави та індивідуума є світова тенденція впровадження політики активації, що поєднує соціальне забезпечення та активність на ринку праці, скорочуючи безумовні виплати та мотивуючи людей на щонайшвидше повернення на ринок праці.

Таким чином, приклад європейського досвіду доводить, що соціальна ринкова економіка переживає трансформації у бік послаблення деяких соціальних прав паралельно з посиленням особистої відповідальності громадян. Із цього можна зробити висновок, що соціальна ринкова економіка перетворюється на соціально відповідальну.

Висновки. Викладене дозволяє дійти таких висновків.

По-перше, загальносвітові тенденції глобалізації, демографічні зсуви, зміни ринку праці та перехід до постіндустріального суспільства привели до соціально-економічних перетворень, що спричинили тиск на системи соціального забезпечення, викликавши збільшення соціальних видатків держави. Надмірність видатків ставить держави перед необхідністю перекладання частини відповідальності на плечі громадян.

По-друге, збільшення фінансового навантаження на соціальні держави привело до реформування систем соціального забезпечення, у результаті чого було переглянуто баланс прав та обов'язків громадян. Деякі соціальні права було послаблено, натомість громадяни отримали більше можливостей вибору у просторі соціальних послуг та участі у політичному житті.

По-третє, концептуальною основою всіх соціально-економічних реформ, що тривають у західноєвропейських державах, є концепція активного суспільства та громадянства. Активне суспільство передбачає підвищення активності його громадян за рахунок збільшення відповідальності індивідуума за свій добробут, зай-

нятість, пенсійне забезпечення тощо шляхом більш активної поведінки на ринку праці, у сфері соціальних послуг та політиці.

По-четверте, соціальна політика стає невіддільно пов'язаною з політикою ринку праці. Впровадження політики активації посилило відповідальність особистості за активність у пошуку роботи та повернення на ринок праці.

По-п'яте, соціальна ринкова економіка стає соціально відповідальною ринковою економікою.

Механізми збільшення відповідальності громадян України стануть темою подальших досліджень автора.

Література

1. Гальчинський А. Формування ефективної стратегії соціальних перетворень / А. Гальчинський // Віче : теоретич. і громад.-політич. журн. - 2011. - № 13. - С. 30-35.
2. Колот А.М. Соціальна політика в умовах глобалізації та лібералізації економічних відносин: здобутки, втрати, тенденції/А.М.Колот// Демографія та соціальна економіка. - 2008. - № 1. - С.23 - 41.
3. Лібанова Е.М. Перспективи трансформації соціальної сфери України/ Е.М.Лібанова //Демографія та соціальна економіка. - 2004. - № 1-2.- С.45 - 51.
4. Куценко В.І Соціальна сфера: реальність і контури майбутнього (питання теорії і практики): монографія/ В.І.Куценко. - Ніжин: ТОВ „Видавництво Аспект-Поліграф”, 2008. - 818 с.
5. Taylor-Gooby P. Opportunity and Solidarity/ Peter Taylor-Gooby//Journal of Social Policy, 2010. - Vol.40. - № 3. - Cambridge: Cambridge University Press, 2010. - P.453 - 470.
6. Berkel R. Active social policies in the EU: inclusion through participation?/

Rik van Berkel, Iver Hornemann Møller. - Bristol: Policy Press, 2002. - 316 с.

7. Tergeist P. Activation Strategies and the Performance of Employment Services in Germany, the Netherlands and the United Kingdom/Peter Tergeist, David Grubb// OECD Social, Employment and Migration Working Papers. - OECD Publishing, 2006. - N. 42.- 63 с.

8. Moreira A. The activation dilemma. Reconciling the fairness and effectiveness of minimum income schemes in Europe/Amilcar Moreira. - Bristol: The Policy Press, 2008. - 196 с.

9. Weishaupt T. From the Manpower Revolution to the Activation Paradigm: Explaining Institutional Continuity and Change in an Integrating Europe/ Timo Weishaupt. - (Changing Welfare States Series). - Amsterdam: Amsterdam University Press, 2011. - 400 с.

10. Larsen J. The active society and activation policy/ Jørgen Elm Larsen [Електронний ресурс]. - Режим доступу:
<http://www2.ihis.aau.dk/gep/publicationer/nr4.pdf/>.

11. Marshall T. Citizenship and Social Class/T.H. Marshall and Tom Bottomore. - London : Pluto Press, 1992. - 101 с.

12. Всеобщая Декларация прав человека// Голос України. - 2009.- № 7(4507).

13. Конституція України від 28.06.1996 254к/96 ВР// Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30.

14. World Population Ageing 1950-2050 [Електронний ресурс]. - Режим доступу:

<<http://www.un.org/esa/population/publications/WPA2009/WPA2009-report.pdf>>.

15. Society at a Glance 2011: OECD Social Indicators. - Paris: OECD Publishing, 2011. - 103 с.

16. Pensions at a Glance 2011: Retirement-income Systems in OECD and G20 Countries.- Paris: OECD Publishing, 2011. - 350 с.

17. Andersen J. The changing face of welfare. Consequences and outcomes from a citizenship perspective /Jörgen Goul Andersen, Anne-Marie Guillemard, Per H. Jensen and Birgit Pfau-Effinger. - Bristol: The Policy Press University of Bristol, 2005. - 296 с.

18. Participation, Responsibility and Choice. Summoning the Active Citizen in Western European Welfare States// Edited by J. Newman, E. Tonkens - Amsterdam University Press: Amsterdam, 2011. - 242 с.

19. Regulation (EU) № 211/2011 of the European Parliament and of the Council 16 February 2011 on the citizens' initiative [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://ec.europa.eu/dgs/secretariat_general/citizens_initiative/docs/eci_work_en.pdf>.

20. Bonvin J-M. Activation Policies, New Modes of Governance and the Issue of Res-ponsibility/ Jean-Michel Bonvin// Social Policy & Society. - 2008. - Vol. 7.- № 3.- Cambridge: Cambridge University Press, 2008 - P.367-377.